

Türkiye'nin Güneyindeki Suriyelilerin ve Göçmenlerin Korunma ve Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi Projesi

Yönetici Özeti

En Alttakiler

Suriyeli Dom Göçmenler Yoksulluk ve Ayrımcılık Arasında Göç Yollarında
Mevcut Durum Araştırma Raporu

Proje Danışmanları

Hacer Foggo, Kemal Vural Tarlan

Bereketli Topraklar, Zehir Gibi Yaşamlar

Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana İli Mevcut Durum Araştırması Raporu

Proje Danışmanları

Saniye Dedeoğlu, Ertan Karabıyık, Özgür Çetinkaya

2016 yılında Suriye'deki iç savaş beşinci yılına girmiş olup, ülkelerinden Türkiye'ye sığınan Suriyeli-lerin sayısı 2011 yılından beri artarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin açıklamalarına göre üç milyona yaklaşmıştır.¹ Bu insanların yaklaşık 260 bini on ilde yer alan 26 geçici barınma merkezinde (kampta) kalırken, geriye kalan 2 milyon 484 bini Türkiye'nin 81 iline dağılmış durumdadır. En çok Suriyeli göçmen barındıran iller sırasıyla Şanlı-urfa, İstanbul, Hatay, Gaziantep ve Adana'dır.² Suriyeliler Türkiye'nin Güneydoğu illerinde yoğunlukla tarım işçiliğiyle uğraşmakta olup, tarım dışı imalat, inşaat ve hizmet sektörlerinde de istihdam edilmektedirler. Mevsimlik tarım işçiliği havuzuna Suriyelilerin girmiş olması yoksullar arasında rekabete, daha fazla ayrımcılığa ve insan hakları ihlallerine yol açmıştır.³ Türkiye'ye sığınan ve mevsimlik tarım işçiliği de yapan bir diğer kırılgan kesim Çingenelerin bir alt grubunu oluşturan Suriyeli Domlar ise Suriyeli göçmenlerin karşılaştıkları zorlukların yanı sıra etnik köken ve yaşam biçimlerinden ötürü resmî makamlar, yerli nüfus ve diğer Suriyeli göçmenler tarafından dışlanarak ayrımcılığa uğramakta ve insanî yardımlardan neredeyse hiç yararlanamamaktadırlar.

Kırılgan nüfusun yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için sürdürülebilir desteğin yanı sıra politika değişiklikleri sağlamak için farkındalığı arttıran bilgilendirme ve savunuculuk çabaları gerekmektedir. Bunun başarılması için Türkiye'deki göçmen mevsimlik tarım işçilerinin ve Suriyeli Dom nüfusun profilini ve temel ihtiyaçlarını belirlemeyi ve haritalandırmayı içeren bir mevcut durum analizi hazırlanarak kanıt temelli savunuculuk yapılması, kalkınma yaklaşımı insanî yardım gerçekleştirilerek temel ihtiyaçların karşılanması ve özellikle de temel hakları koruyan mevcut mekanizma ve hizmetler hakkında farkındalığının artırılması, bu grupların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ve topluma uyum sağlamalarına yönelik programların düzenlenmesi gerekmektedir.

Kalkınma Atölyesi, Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Ofisi (European Commission's Directorate-General for Humanitarian Aid and Civil Protection-ECHO) Avrupa Birliği İnsani Yardım Fonu finansal desteği ve uluslararası bir sivil toplum kuruluşu GOAL işbirliğinde Mayıs-Kasım 2016 arasında *"Türkiye'nin Güneyindeki Suriyelilerin ve Göçmenlerin Korunma ve Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi Projesi"* kapsamında bilgilendirme, savunuculuk ve insanî yardım içeren bütünsel bir yaklaşımla hassas durumdaki göçmen gruplarının korunmaya dair karşılaştıkları riskleri azaltmayı amaçlamıştır.

İnsani nedenlerle göç akımı -zorunlu göç- sonucu Türkiye'ye yerleşen Suriyeli göçmenler bir hayatta kalma stratejisi olarak tarımsal üretime katılmakta ve bu, üretime katıldıkları her yerde ücretlerin aşağı doğru bir eğilim sergilemesi ile sonuçlanmaktadır. Ayrımcılık ve hak ihlallerini her gün en şiddetli biçimde yaşayan Suriyeli Domlara dair alan araştırması ve gözlemlerle desteklenen *En Alttakiler; Suriyeli Dom Göçmenler Yoksulluk ve Ayrımcılık Arasında Göç Yollarında-Mevcut Durum Araştırma Raporu* kanıt temelli savunuculuğun en önemli aracı olarak kullanılacak ve "en alttakiler" in cıvız sesini duyuracaktır. *Bereketli Topraklar, Zehir Gibi Yaşamlar: Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Mevcut Durum Araştırma Raporu* ise Adana Ovası'nda yaşayan Suriyeli tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının mevcut durumunu ortaya koyarak bu özel grup göçmenler arasında çocuk işçiliği ve kadının konumu konularında derinlemesine bilgi sunmaktadır.

Bu yönetici özeti bu göçmen gruplarının mevcut durumları ve temel yoksunluklarına dair her iki raporda yer alan araştırma bulgularını özetlemektedir. Tarihçe, tanımlamalar, yasal mevzuat ve profile ilişkin detaylı bilgiler için raporlara, çözüme dair öneriler için politika belgesine bakılmalıdır.

¹ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>

² <http://english.enabballadi.net/archives/2016/04/ankara-calculates-distribution-syrian-refugees-throughout-turkish-provinces/>

³ Kalkınma Atölyesi'nin Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı İşçilerin Mevcut Durum Raporu'ndan (Mayıs, 2016) alınmıştır.

Suriyeli Dom Göçmenler

Mevcut Durum

► **Komünal Yaşama Müdahale:** Ortadoğu'da yaşayan Dom toplumu alt kabilelerden oluşmakta ve 5-15 aile tarafından oluşturulan gruplar komünal bir yaşam sürdürmektedir. Görünüşte bağımsız çadır ya da evlerde yaşasalar da, dayanışma, birlikte yaşama ve paylaşma geleneği büyük ölçüde sürmektedir. Bu komünal yaşam içe kapanık toplumu dış tehlikelere karşı da korumaktadır. Savaş ve çatışma gibi altüst oluş dönemlerinde bireysel yaşam becerisi olmayan aileler ve bireyler, bilmedikleri bir dünyanın içine atılmaktadır. Parçalanan gruplar toplumun yapısında yaralar açmakta, işsizlik, barınaksızlık ve açlık gibi yaşam için temel gereklilikleri karşılamak uğruna bilmedikleri bir sisteme dâhil olmaya mecbur kalan bireyler risk ve tehlikelerle baş başa kalmaktadır.

► **Kamplar: Ayrımcılığın Yaşandığı Yerler:** Domlar, geçici barınma merkezlerinde yaşamadıklarını, yaşamak istemediklerini sürekli tekrarlamaktadırlar. Kamplarda etnik, dinî ya da siyasî kutuplaşmalar; çoğunluğu yarı göçebe hayat süren bu toplulukların özgürlüklerinin kısıtlanması; giriş-çıkışlarda sıkı denetim, izolasyon ve hapsedilme hissi tarih boyunca doğayla iç içe yaşayan bu topluluklar için kampları yaşanabilir mekân olmaktan çıkarmaktadır. Bu nedenle Domlar kendi kurdukları çadır yerleşimlerinde, derme çatma çadırlarda, yıkıntılarda ve terk edilmiş binalarda yaşamaktadırlar. Gündelik işlerle ancak hayatlarını idame ettirebilen Domlar, kiralık ev tutacak düzenli gelirleri olmadığı için sık sık yer değiştirmektedirler. Küçük şehirlerde daha çok baskıya maruz kaldıkları için İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlere göç edip kalabalıklar içinde kaybolmayı tercih etmektedirler.

► **Kayıt Olma ya da Olmama:** Dom toplulukları sınırı iki şekilde geçip Türkiye'ye sığınmaktadırlar. Birincisi sınır kapılarından geçiştir. Önceleri sınırda kayıt alınmazken daha sonra alınmaya başlanmıştır. Mültecilere mevzuatta yer alan geçici sığınmacı statüsü verilinceye kadar geçerli hastanelerden ücretsiz yararlanabilecekleri, mavi kart olarak adlandırılan Yabancı Tanıtma Belgesi verilmiştir. Bu kartın daha sonra Suriyeli sığınmacıları kayıt altına almak için kapsamı genişletilmiştir. Bu karta şimdi Geçici Koruma Kimlik Belgesi denilmektedir. Artık bütün işlemler bu kartla yapılmaktadır. Bu uygulamayla kayıtsız olarak sınırdan geçen yaklaşık üç milyon sığınmacı kayıt altına alınmıştır. Türkiye'ye geçişlerin ikinci şekli ise mayınlı alanlardan geçişlerdir. Özellikle Dom toplulukları, kimliksiz Kürtler ve saldırı anında kaçanlar genellikle mayınlı alanlardan giriş yapmak zorunda kalmışlardır. Sınır kapısı dışından giriş yapmalarının nedeni ise Dom topluluklarının olabildiğince devletle en az düzeyde temas içinde olmak istemeleridir. Toplumsal hafızayla taşıdıkları birçok acı deneyimleri bulunmaktadır. Sınırı bu şekilde geçenler eğer sosyal yardım ve sağlıkla ilgili bir işleri yoksa kayıt olmamakta ve kart almak için başvuru da yapmamaktadırlar.

Alan araştırmasında Dom gruplarının çoğunun Geçici Koruma Kimlik Belgesi sahibi oldukları görülmüştür. Fakat kimlik kartlarının sadece verildiği şehirde geçerli olması bu gruplar için en büyük zorluğu teşkil etmektedir. Çünkü Domlar göçebe yaşamakta ve sık sık yer değiştirmektedir. Bu durumda göç ettikleri bir sonraki şehirde birinci basamak ve acil sağlık hizmetleri hariç diğer sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânları azalmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeli göçmenleri kayıt altına alan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Dom topluluklarına ulaşamamakta veya topluluğun göçebe olması nedeniyle muhtarlıklar tarafından istenen belgeleri vermemeleri, sıklıkla şehir değiştirmeleri gibi çeşitli nedenlerle kayıt işlemleri yapamamaktadır. Diğer yandan, bu hizmeti veren kurum ve kişiler topluluğa duydukları önyargılar nedeniyle kayıt işlemleri için isteksiz davranmaktadır. Topluluk üyeleri sınırdaki izinsiz geçişler, kayıt işlemine ilişkin bilgi yetersizliği veya yanlış bilgilendirme, yetkililerin kendilerine karşı önyargılı davranışları nedeniyle, onlarla bağlantı kurmaktan kaçındıklarını ifade etmektedirler.

► **İnsana Yakışmayan Barınma Koşulları:** Dom aileler genellikle Türkiye'deki Dom topluluklarının yaşadığı mahallerde, bulabildikleri boş ev, dükkân ve baraka gibi eski, yıkılmaya yüz tutmuş, mümkünse terk edilmiş yerleri tercih etmektedirler. Genel olarak ayrı banyosu, mutfak olmayan, nadiren birkaç odası olan bu evlere varsa sahipleri 250-400 TL arasında aylık kira istemektedir. Faturalarını ödeyemedikleri için kesilen elektrik ve su ihtiyaçlarını komşuları verirse onlardan sağlamaktadırlar. Ya da yakındaki park ya da camilerden temin etmektedirler. Alan araştırmasında görüşme yapılan ailelerin çok azı havaların soğumasıyla birlikte ısınma ihtiyaçlarını önceki yıl belediye tarafından verilen kömür ve yakacak yardımıyla karşıladıklarını belirtmişlerdir. Çoğunlukla çöplerden toplanan ya da komşularının verdiği yakacak odun, kömür veya hurda parçalarını yakarak ısınmaktadırlar. Bu evlerde mutfak olarak kullanılan mekânlarda genellikle bir tencere, birkaç kaşık ve tabak bulunmakta, gaz ocağı ve diğer zorunlu mutfak araç-gereçleri yok denecek azdır. Mevcut olanlar da daha çok komşuların verdiği ya da çöplerden toplanan eşyalardır.

Dom aileler genellikle çok kalabalıktır. Kardeşler evli olsalar dahi çoğunlukla aynı evde yaşamaktadırlar. Evli çiftler yaşlı anne, baba ve bekâr kardeşleriyle birlikte kalmaktadırlar. Özellikle kamp dışında yaşayan birçok göçmen sağlıklı olmayan çadırlarda yaşamaktadırlar. Dom göçmenlerin yaşadıkları bu çadırlar bakımsız, hijyen ve sağlık açısından oldukça yetersiz, tuvalet ve banyosu olmayan barınaklardır. Çadırlarda 5-10 kişinin yaşadığı gözlenmiştir. Çadırda yaşayanların hijyen koşulları ve sağlık hizmetleri ihtiyaçları bulaşıcı hastalıklar açısından büyük risk taşımaktadır. Kış mevsiminde giysi, battaniye, soba gibi ihtiyaçları karşılanmamaktadır. Sürekli açık havada duran küçük çocukların yüzleri yara bere içindedir.

► **Kötü Sağlık ve Hijyen Durumu:** Yapılan görüşmelerde özellikle engellilik ve solunum yetmezliği sıklıkla ifade edilmiş, şark çıbanına rastlanmış ve bulaşıcı hastalık riskinin oldukça fazla olduğu gözlenmiştir. Ayrıca birçok sağlık hizmetlerinden bilgisizlik nedeniyle yararlanamadıkları ve sağlık hizmetlerinin de bu topluluğa hiç ulaşmadığı gözlemlenmiştir. Yerleşik olmadıkları için Geçici Koruma Kimlik Belgesi olsa bile çalışmak veya başka nedenlerle geçici olarak kayıtlı olduğu ilden farklı bir ilde bulunduğundan sağlık hizmeti alamayanların oranı oldukça yüksektir. Domların en büyük sıkıntıları gıdaya erişimdir. Üç öğün yiyecek bulamadıkları gibi buldukları gıdaları da başkalarıyla paylaşmaktadırlar. Yetersiz beslenen ve sağlıklı koşullarda yaşayan çocuklarda duygu durum bozuklukları gözlenmiştir. Yine çocuklarda yetersiz beslenme nedeniyle büyüme geriliği, bodurluk, diş ve göz hastalıkları, bazı sindirim sistemi sorunları olduğu belirtilmiştir.

Özellikle bebek ve çocukların bakımsızlık nedeniyle vücutlarında yaralar oluştuğu, yeni doğan bebeklere aşı yapılmadığı, annelerin bilinçsiz olduğu tespit edilmiştir. Geçici Koruma Kimlik Belgesi olmayan ya da kayıtları başka illerde olanlardan tedavi ücreti istenmesi ve Domların maddi durumları nedeniyle düzenli olarak ilaçlarını alamadıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca yaşlı ve engellilerin koruyucu sağlık hizmetlerden yararlanamadıkları ifade edilmiştir. Hiçbir sağlık yardımı almayan hem zihinsel engelli hem de ruh sağlığı açısından riskli birçok göçmenin hastalıklarının ilerlediği ifade edilmiştir.

Domların banyo için sıcak su ve temizlik için sabun ve plastik leğenler dışında herhangi malzemeleri bulunmamaktadır. Kışın, zorlu koşullar nedeniyle genellikle günler ve hatta haftalarca banyo yapılmadığından çocukların saçları çok kısa tıraş edilmektedir. Böylece bitlenmeye karşı önlem de alınmış olmaktadır. Kız çocuklarının saçlarının kısa kesilmesinin diğer önemli nedeni ise çalışmak zorunda kalan genç kızların erkekler tarafından taciz edilmelerini önlemektir.

► **Çocukların Eğitiminde Engeller:** Türkiye’de Suriyeli göçmen çocukların eğitimi, en temel sorun olarak tanımlanmaktadır. Bu soruna Türkiye’de doğmuş 250 bine yakın, “vatansız” çocuğun vatandaşlık gibi acil önlem alınması gereken sorunlar da eklenmiştir. Eğitim alamayan çocuklar, meslek sahibi olsunlar diye ya da ailelerinin yaşam mücadelesine katkı sağlamak için atölyelere, sokağa ya da tarlalara gönderilmektedir. Bu durum Türkiye’yi “Suriyeli göçmen çocuk işçiliği” sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Suriyeli çocuk işçiler Gaziantep, Şanlıurfa, Adana ve Mersin’de trikotaj atölyelerinde, tekstil ve kuru meyve işleme fabrikalarında, ayakkabı imalat atölyelerinde ve araba tamirhanelerinde, tarım işçiliğinde, sokaklarda kâğıt mendil, su satıcılığı gibi işlerde çalıştırılmaktadır. Uluslararası ve ulusal basında yer alan haberler araştırmanın kanıtlarını oluşturmaktadır.

Alan çalışması için görüşme yapılan hemen hemen Dom çocuklarının hiçbirinin eğitim olanaklarından yararlanmadığı tespit edilmiştir. Özellikle çocukların sürekli ikametgâh değiştirerek yaşamak zorunda olan bir topluluğun üyesi olmaları ve kendilerine yönelik önyargılar bunun en önemli nedenidir. Aileler Dom etnik kimliklerinden dolayı çocuklarının hem Suriyeli diğer gruplar hem de Türk çocukları tarafından ayrımcılığa uğrayacaklarını düşünmektedirler.

► **Yerli Toplumla İlişkiler Ve Dışlanma:** Domların yoğun olduğu kentler Hatay, Kilis, Osmaniye, Adana, Mersin, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin, Batman, Diyarbakır, İzmir, Kayseri ve Konya’dır. Ayrıca başka kentlerde yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu kentler İstanbul, Ankara, Antalya, Denizli, Bursa, Kocaeli, Van, Şırnak, Elazığ, Malatya, Nevşehir, Aksaray, Sivas ve Kırıkkale’dir. Bu topluluklar çadırlarda yaşayan göçebeler, kentlerin varoşlarında, kentlerdeki Roman ya da Dom mahallerinde kiralık evlerde ya da çadırdaki, kendi kurdukları kayıtsız çadır kamplarında, kentsel dönüşümün olduğu bölgelerde boşaltılan ya da yarısı yıkılan evlerde yaşayanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kendi kimliklerinden toplulukların yaşadığı yerlerde yaşıyorlarsa önemli sorunlar görülmemektedir. Çingene olmayan yerli halk ve kolluk güçleriyle daha çok sorun yaşanmaktadır. Özellikle çadırlarda yaşayan Dom grupların yaşadığı yerdeki yerel halk bu insanların kendi yakınlarında konaklamasını istememektedir. Şikâyet edildiğinde zabıta, polis ya da jandarma Domların çadırlarını başka bir yere taşımalarını istemekte, taşımadıkları takdirde çadırlarını bazen yıkmakta ve oradan gitmelerini konusunda uyarmaktadırlar. Sınır köy ve kasabalarda Domların bizzat götürülüp sınır dışı edildiğini söyleyen topluluk üyeleri ve kolluk görevlileriyle karşılaşmıştır.

► **Dilenci Genelgesi: Bunları Biz de İstemiyoruz!** Basında Dom göçmenlerin “Suriyeli dilenciler” ya da “Suriyeli Çingeneler” gibi başlıklı haberlerle gündeme getirilmesi bu topluluğun zor hayatlarını daha da zor hâle getirmektedir. İçinde bulundukları durumun kendi tercihleriymiş gibi anlatan haberler Dom göçmenlerin yaşadıkları sosyal dışlanma ve ayrımcılığın daha da körüklenmesine neden olmaktadır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 25.07.2014 tarihli yazısı ve Emniyet Genel Müdürlüğü’nün kamuoyuna Suriyeli Dilenci Genelgesi olarak bilinen 46 No’lu Genelgesi’nde,

“Suriyeli yabancılardan gerek suça karışmış olanlar, gerekse diğer nedenlerle kamu düzeni ve kamu güvenliğine tehdit oluşturduğu değerlendirilenler ile uyarılara rağmen dilencilik, sokakta yaşama vb. faaliyetlerde bulunanların,barınma merkezlerine kolluk refakatinde sevk edilmesi”

şeklinde düzenlenmiştir. Birçok ilin valisi, bu genelgeyi sıkı bir şekilde uygulamak için kolluk kuvvetlerini görevlendirmiştir. Sokaklarda ve çadırlarda yaşayan tüm Suriyeli sığınmacılara iki seçenek sunulmuştur: kamplara yerleşmek ya da ev kiralamak. Bunları yapamazlarsa da üçüncü seçenek olarak Suriye’ye dönmeleri söylenmiştir. Bazı il ve ilçelerde sokakta yardım toplayan çocuklar, ailelerinden habersiz kamplara gönderilmiştir. Alan araştırması süresince kolluk güçlerinin Dom

ailelerinin bazı üyelerini, özellikle de kadın ve çocukları kendi istekleri dışında kampa götürdüğü, aylarca bu kamplarda tuttuğu vakalar dile getirilmiştir.

- **Dom Kadınları; Ayrımcılık Önce Kimliğe Sonra Cinsiyete:** Göçten sonra kadınlar iş bulamayan erkeklerin yerine evlerin geçim yükünü omuzlamaktadırlar. Özellikle savaşta eşini kaybetmiş kadınlar, çocuklarının ve evin gereksinimleri için çalışmaya başlamaktadırlar. Ağır çalışma şartları olan sektörlerde erkeklerin yerini kadın işçiler almaktadır. Araştırma süresince yapılan yüz yüze görüşmelerde kadın işçi ücretlerinin erkeklere göre yaklaşık yüzde 30-40 daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Kadın ve çocuk emeğinin daha ucuz olması nedeniyle, özellikle tarımda erkeklerden çok kadınların çalıştırıldığı görülmüştür.

Kadınlara yönelik yerel halkın önyargılı yaklaşımı kadınların günlük hayatlarına da yansımaktadır. Yerel kadınların bir kısmının kendileriyle dayanışma içinde olmak yerine kendilerini rakip gördükleri ifade edilmişlerdir. Suriyeli göçmen kadınlar karşı toplumdaki bu algı sıra Dom kadınlara geldiğinde etnik kökenleri, kimlikleri ve cinsiyetleri nedeniyle daha da artmaktadır. Basında çıkan *Suriyeli Çingene* ve *Suriyeli dilenci* haberlerinin çoğunda kadın görselleri yer almaktadır. Özellikle kız çocuklarının sokakta yardım toplama esnasında cinsel saldırıya uğradıklarına dair vakalar, kadın örgütleri tarafından tespit edilip yargıya intikal ettirilmiştir.

- **İstihdam ve İşsizlik:** Dom topluluklarının geleneksel meslekleri olan dişçilik, müzisyenlik, çerçilik, nalbantlık, demircilik, kalaycılık, kalburculuk, sepetçilik, tüfek tamirciliği, yük hayvanları için koşum yapımı, yabani kuş avcılığı gibi mesleklerin büyük bir kısmı günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Bu durum Domlar için iş alanlarının daralması anlamına gelmektedir. Birçok topluluk bu mesleklerin daha gelişmiş alanlarına ve büyük ölçüde farklı mesleklerle yönelmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen Domların büyük bir çoğunluğu hurda atık toplayıcılığı, mevsimlik tarım işçiliği, hamallık, tarla ve bahçe temizliği, inşaat işleri gibi işler yaptığını beyan etmiştir. Geleneksel mesleği müzisyenlik ve dişçilik olan gruplarda işsizlik oranı oldukça yüksektir. Bu topluluklar daha çok yardım toplayarak hayatlarını idame ettirmektedir. Genellikle Çingene oldukları öğrenildiğinde iş verilmemekte, önceden verilmiş işlerine son verilmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği yapan kişilere de işçi açığı veya hasadın gecikmesi gibi zorunlu kalınan durumlarda iş verilmektedir.

Geçici koruma kapsamındaki yabancıların iş gücü piyasasına girmelerini düzenleyen Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik Ocak 2016'da yayınlanmıştır. Alan çalışması süresince bu yönetmelik kapsamında çalışan topluluk üyesine rastlanmadığı gibi bu yönetmelik ve mevzuattan haberdar olan Doma da rastlanmamıştır.

- **Kamu Hizmetlerine Erişememe Hâli:** Görüşme yapılan Dom göçmenlerin hemen hemen tamamı öncelikle sağlık, eğitim ve sosyal yardımlar gibi kamusal hizmetlere ulaşmak konusunda zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Göçmenlere yönelik temel haklar konusunda bilgilerinin olmadığı gözlemlenmiş ve bu konuda hiçbir kamu kurumundan destek görmediklerini ifade edilmiştir. Türkçe bilmedikleri için kamu hizmetlerine erişimde sıkıntı yaşamaktadırlar. Göçmen ve göç mevzuatı ve uygulamaları konusunda büyük bir bilgi eksikliklerinin olduğu görülmektedir. İkamet, kayıt, yabancı tanıtım belgesi, yabancıların çalışma izni mevzuatına dair bilgi eksikliğine sıkça rastlanılmaktadır. Göçmenlerle ilgili çalışan bilgilendirme merkezleri de bu topluluklara ulaşamamaktadır.

Adana Ovası'ndaki Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Mevcut Durum

Suriyeli göçmenlerin Adana Ovası'ndaki tarım işçiliğinin temel aktörleri hâline gelmesi, Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işçiliğine ilişkin çok önemli bir gelişme ortaya çıkarmaktadır. Daha önce çoğunlukla başka illerden Adana'ya çalışmak için gelen işçilerle yapılan tarımsal üretim, Suriyeli göçü ile birlikte artık hemen hemen yılın bütün ayları Adana'da yaşayan göçmen işçiler tarafından yapılır hâle gelmiştir. Bu da mevsimlik tarımsal üretime kaynak olan Şanlıurfa, Mardin, Adıyaman gibi şehirlerin artık Adana'ya çok fazla işçi göndermediklerini ortaya çıkarmaktadır. Böylece Adana'da tarımsal üretim uluslararası göçlerin yarattığı sonuçlardan önemi oranda etkilenmiş ve küresel göç hareketleri Adana tarımı için ucuz emek arzını arttırmıştır.

► **Türkiye'nin Yeni Tarım İşçilerinin Düşük Ücretleri:** 2016 yılında Adana Ovası'nda Suriyeli göçmen işçilere ortalama olarak 38 TL (13 USD) günlük ücret verilmektedir. Bu ücret tarım araçlarının komisyonu düşüldükten sonra net işçinin eline geçendir. Fakat işçilerin büyük çoğunluğu nakit ödemeyi her zaman alamamakta, ücretlerinden tarım aracısından aldıkları erzaklar, kira ücretleri, elektrik ve su gibi giderler düşülmektedir. Ayrıca, ücret ödeme zamanı çok ötelenmekte, arazi sahipleri ürünleri satıp paralarını aldıktan sonra işçi ücretlerini vermektedir. Bu da ücret ödeme zamanlarının üç ya da dört ay kadar ötelenmesi anlamına gelmektedir. İşçilerden ücretlerin karşılığı olarak günlük belli bir performans beklenmektedir. Adana Ovası'nda Suriyeli işçilere bazı işler için kabala veya götürü denilen usule göre ücret ödenmektedir. İşçiler genellikle belli bir tarım işi için ailece ya da ekip olarak çalışmaktadır. Örneğin bir aileden 10 kişi ya da bir ekip 35 kişi olarak çıkmaktadır. Narenciye toplama işinde 30-35 kişilik bir ekibin bir günde bir kamyon narenciye toplayana kadar çalışması karşılığı günlük yevmiye ödenmektedir. Bazı tarla sahipleri biber toplama işinde ise bir günde bir işçinin 11 çuval biber toplaması karşılığı bir günlük ücret vermektedir.

► **Tarım Aracıları:** Tarım araçları, mevsimlik tarımsal üretimin organize edilmesinde hayati bir öneme sahip olduğu gibi Adana gibi büyük tarım arazilerinde yapılan üretimin devamlılığı için tarihsel olarak da yaygın kullanılan ve iş bulma kurumu gibi çalışan kurumsal bir uygulamadır. Tarım araçları işçilerle işverenleri buluşturan aracı konumları yanı sıra, işçilerin tarımsal üretim yapılan yere yakın mekânlarda konaklamaları, yiyecek ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması ve çalışılacakları yerlere ulaşmaları gibi birçok faaliyeti yerine getirmektedir. Bu faaliyetlerin karşılığı olarak da, mevsimlik tarım işçileri için yasal olarak belirlenmiş brüt yevmiyelerinden yüzde 10 oranında pay almaktadırlar. Ayrıca bazı tarım araçlarının işçinin aldığı net ücretten de pay aldığı ifade edilmektedir. Tarım araçları mevsimlik tarımsal üretimde işçinin emeğini sömüren ve patronaj ilişkileri içinde işçileri çaresiz bırakarak kendine muhtaç eden bir ilişkiyi üreten kişiler olarak resmedilir. Aldıkları komisyonların yüksekliği, işçilere sağladıkları erzak ve ulaşım için ücretlerden yaptıkları kesintiler bu savın doğruluğuna kanıt olarak gösterilebilir.

► **Çocuk İşçiler:** Araştırma kapsamında incelenen grup içinde çocuk işçiliği yaygındır. Çadırlarda yaşayanların yüzde 53'ü 17 yaş altındadır ve 17 yaş altı erkek çocukların yüzde 49'u, kız çocuklarının ise yüzde 50'si ise tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Suriyeli aileler arasında tarım işinin ancak gençler tarafından yapılabileceği ve yetişkinlerin bu işler için çok 'yaşlı ve hasta' olduklarına ilişkin yaygın bir kanı mevcuttur. Çocuk işçiliğinin yaygınlığı sadece ailelerinin bu algısı nedeniyle değil aynı zamanda bir aileden daha çok çalışanın olması aile gelirlerini arttırdığı için de çocukların çalışması istenmektedir. Kalabalık ailelerde çocuk emeği, ailenin gelirini arttırmak için fırsata dönüşebilmektedir. Ayrıca Suriyeli aileler arasındaki tarım işçiliğinin gençlerin işi olduğu algısı, çok küçük yaşta

çocukların tarlalarda çalışmasıyla sonuçlanmaktadır. Yapılan görüşmeler küçük yaşta çocukları çalıştıran tarım araçlarının yoksul ailelere yardım ettiklerini düşündüklerini göstermiştir. Genellikle "çok yoksuldu iş verdim, çalıştı, ekmek parası kazandı" vurgusu ile çocukların çalıştırılması mazur gösterilmektedir. Tarım araçları çocukları işe aldıklarında hem ailelerin bütçesine maddi olarak katkı yaptıklarını hem de çocukların ileride işi bilen bir tarım işçisi olmalarına yardım ettikleri saikleri ile hareket etmektedirler.

► **Göçmen Kadın Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı:** Araştırma kapsamındaki tüm hane halkı üyelerinin yüzde 49'u kadındır. Kadınlar arasında erken evlilik ve okuma yazma bilmeyenlerin yaygınlığı dikkat çekicidir. 15-17 yaş grubu kadınların yüzde 23,7'si evlidir. 15 yaş sonrasında kız çocuklarının evlendirilmeye başlandığı ve çocuk evliliklerin göçmenler arasında yaygınlığı anket sonuçlarının ortaya çıkardığı önemli bulgulardandır. Çocuk yaşta evlilikler geleneksel ve kırsal yapının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 18-21 yaş grubunda ise evlilik oranı yüzde 50'dir. Okur-yazar olmayan kadınlar, kadın nüfusunun neredeyse yarısını oluşturmakta ve yaş ortalaması yaklaşık 29'dur. Kadınların hem Suriye'de hem de Türkiye'de eğitim olanaklarına ulaşamaması geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara biçtiği rolün sonucu olarak değerlendirmek ve Suriye kırsalında yaşayan kadınların eğitim imkânlarından mahrum kaldığını göstermektedir.

Çadır gruplarında yaşayan kadınların yüzde 40,5'i mevsimlik tarım işçiliğine katılmaktadır. Çalışmayan kadın nüfusuna (yüzde 59,5) bakıldığında çalışmama nedenleri çeşitlilik gösterse de yine temizlik, çocuk bakımı, yemek ve ekmek yapımı, su taşıma gibi yeniden üretim işleri ön planda çıkmaktadır. Kadınların çalışmama nedeni olarak ağırlıklı olarak çocuk bakım yükleri olduğu ifade edildiğinden, alan çalışması çocuk bakımının kim tarafından üstlenildiğine ilişkin bir soru da içermektedir. Aileler çalışırken çocuk bakımı kim tarafından üstlenildiği sorusuna çocuk sahibi hanelerin yüzde 76,6'sı "haneden yetişkin biri" cevabını vermiştir. En temel olarak, çocuk bakımı aile içi iş bölümünde de büyük oranda (yüzde 96,2) kadınlara düşmektedir. Çamaşır ve bulaşık yıkamak, ekmek, yemek ve temizlik yapmak ve yaşlı bakımı gibi işler ağırlıklı olarak kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Kadınların yeniden üretim faaliyetlerindeki iş yüklerini azaltmadan bir de üretim faaliyetlerine katılmaları çalışma sürelerini uzatmaktadır. Çadırlarda yaşayan ve tarımsal üretime katılan kadınların iş yüklerinin çok ağır olduğu önemle vurgulanmaktadır. Musluktan kesintisiz akan su, konforlu mutfak ve banyo ortamı ve ekipmanlarının olmadığı, elektriğin sağladığı birçok imkândan mahrum bu kadınların yemek ve ekmek yapması, taşıma suyla bulaşık ve çamaşır yıkaması, çocuklarına bakması, tuvalet ve banyo olanağı sağlanması, sıcak suyun hazırlaması, yakacak odun temini, kısaca ailelerin yeniden üretim faaliyetlerini hem çok yorucu hem de zaman alıcı aktiviteler hâline getirmektedir. Bu faaliyetlerin yükü ise orantısız bir biçimde kadınların, kız çocuklarının omuzlarına yüklenmektedir.

► **Barınma ve Yaşam Koşulları:** Mevsimlik gezici tarım işçilerinin konaklama mekânları için yaşam merkezlerinden uzak, ücra, tarla kenarlarındaki gözlerden uzak yerler seçilir. Bu izolasyon aynı zamanda yerel halk ile gezici/geçici olan işçilerin yaşam alanlarını birbirinden ayırmak için de kullanılır. Gözlerden uzak tutulan, tarlalarda çalıştıkları zamanlar dışında yokmuş gibi davranılması gereken ötekiler olduklarından, izole yaşam alanları genellikle çadır bölgelerinde sağlanır. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam alanlarının izole yerlerde olması hem yerli hem de Suriyeli göçmen işçiler için benzer dinamikler üzerinde yükselmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan çadır alanlarında konaklayan Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu naylon, plastik brandadan kendileri tarafından kurulmuş çadırlarda yaşamaktadır. Naylon, plastik brandan yapılan çadırlar en yaygın görünen konaklama biçimidir. Ancak yüzde 10,2'si bez çadırlarda yaşamaktadır. Adana'nın sıcak ikliminde naylon, plastik branda çadırların içinde yaz sıcaklarının ve kış soğuklarının yaratacağı etki, diğer olumsuz koşullar da göz önüne alınmasa bile başlı başına insanlık dışı bir yaşam ortamı anlamına gelmektedir. Bu naylon, plastik branda çadırlar çoğu zaman kurumuş dal ve sazlıklarla kaplanmakta ve sığağa karşı yalıtımlı hâle getirilmektedir.

Çadır yerleri, sağlıksız yaşam koşulları, tuvalet ve banyo gibi imkânların kısıtlılığı ve bu imkânlar olsa dahi hijyenik olmaktan uzaktır. Ayrıca araştırma sonuçları göstermektedir ki, tek çadırdaki konaklayanların ortalama çadır büyüklüğü 15,8 m² ve bu büyüklükteki çadırdaki yaşayan ortalama kişi sayısı da 5,6'dır. Tek çadırdaki kaldıklarını ifade edenlerin hanelerindeki ortalama çocuk sayısı yaklaşık üçtür. Diğer bir deyişle, bu çadırlarda konaklayanlara kişi başına 2,8 m² alan düşmektedir. Çadırlarında genellikle küçük bir alan mutfak, küçük bir alan da eşyaların konulması için ayrılmaktadır. Bu durumda kişi başına düşen alan daha da azalmaktadır. Tek çadırdaki bütün aile fertlerinin küçük bir alanda yaşaması ve özellikle yetişkinler ile çocukların bir arada bulunması/uyuması, beraberinde ihmal ve istismar vakalarını da getirmektedir. Aile bireylerinin kendilerine ait mahrem alanlarının olmaması hem anne baba hem de çocukların yaşamlarını olumsuz etkilemektedir.

Çadırlarda barınanların ev eşyalarına bakıldığında televizyon yüzde 35, çanak anten yüzde 30 civarındadır. Cep telefonunun göçmenler için ne kadar önemli olduğu ortadadır ve neredeyse hanelerin yüzde 60'lık bir kısmında cep telefonu kullanımı söz konusudur. Bu durum göçmenler için iletişimin önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra hanelerin çoğu kendi çadırlarını kendileri imal ettirmektedir (yüzde 68); hazır çadıra sahip olanlar ise yüzde 16 ile çok az sayıdadır. Türkiye'nin kentleşme tarihine damga vuran gecekonduların, köyden kente göçmenlerin boş araziye yaptıkları dört duvarlı derme çatma evlerin yerini şimdi de göçmen tarım işçilerinin boş buldukları arazilere kurdukları çadırların aldığı görülmektedir. Bu olguyu kırsal alanın gecekondulaşması, çadırlaşması olarak değerlendirmek mümkündür.

Hanelerin sahip oldukları erzaklara bakıldığında, en çok ekmek/yufka, çay, sıvıyağ, şeker, pirinç, sebze gibi malzemelerle karşılaşılmaktadır. Kuru olarak saklanabilen bakliyatları bile bulunmamaktadır. Ayrıca çok az sayıda görüşmecisi soğan, patates ve kahveyi (Suriyelilerin en yoksulları bile geleneksel olarak tüketmektedir) dile getirmiştir. Saklama koşulları, fiyatların yüksek oluşu nedeniyle protein içerikli gıda ve taze meyve bulunduran hanelerin çok az sayıda olduğu görülmektedir.

► **Eğitim ve Sağlık:** Suriyeli göçmenlerin eğitim hizmetlerine erişiminde ailelerin çocuk işçiliğine karşı tutumları önemli bir rol oynarken, göçmenlerin yaşadıkları çadır yerleşimlerinin okullara uzak oluşu da önemli etkenler arasındadır. Bunlara ek olarak Suriyeli göçmenlere sunulan eğitim hizmetlerinin kısıtlılığı ve okullaşma oranları hala çok düşüktür. Bu nedenlerle bu araştırma kapsamındaki okul çağında olan çocukların hemen hemen hepsi okul sisteminin dışında kalmaktadır.

Okul çağında çocuğu olan hanelerin (tüm haneler içinde oranı yüzde 60,5), yaklaşık yüzde 97'sinde çocuklar okula devam etmemektedirler. Bunun en önemli nedenleri, yüzde 52 ile ekonomik nedenler, yüzde 25 ile yakınlarda okul bulunmaması, yüzde 11 ile yasal veya hukuki engeller, yüzde 5,6 ile çocukların okula gitmek istememeleri, yüzde 5,6 ile diğer nedenler gösterilmiştir. "Diğer nedenler" seçeneğinde dile getirilenler ise dil sorunları ve yetkililerin çocukları okula yönlendirme noktasında yardımcı olmayışları ifade edilmiştir.

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye göç etmeden önce Suriye'deki eğitim seviyeleri de çok düşüktür. Her iki cinsiyet grubunda da okur-yazar olmama, eğitimle ilgili en yüksek oranı oluşturmaktadır. Bunun dışında eğitim seviyelerinde görece kadın ve erkek hanehalkı üyeleri arasında önemli bir farklılaşma söz konusu değildir. Genel hatlarıyla hanehalkı üyelerinin ilköğretim sonrası eğitime devam etme azalmaktadır. Savaş ve göçmenlik durumunun kimi yaş gruplarının eğitim durumu hakkında önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir.

Çadır yerleşimlerinde kötü koşullarda yaşayan ve yazın uzun saatler sıcakta, kışın ise yağmur, rüzgar, soğuk ve çamurda tarlalarda çalışan Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçilerinin hanelerinde mevsimlik tarım işinden dolayı sağlık problemi yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda, yüzde 68,8 oranında işçinin *evet* yanıtı verdiği görülmektedir. İşçilerin yaşadığı rahatsızlıkların başında güneş çarpması gelmektedir. Bunu grip, haşere ve böcek sokması, ishal, gıda zehirlenmesi ve bel ve sırt ağrısı izlemektedir. Bu hastalıkların hemen hemen hepsi çalışma ve yaşam koşullarının işçiler üzerinde yarattığı olumsuzluklara işaret etmektedir. İfade edilen rahatsızlıkların önemli bir kısmı güneş çarpması, haşere sokması gibi çalışma sırasında ortaya çıkan sağlık sorunlarını içerirken, sürekli eğilerek çalışmak, uzun süreler olumsuz iklim koşullarına maruz kalmak, kimyasal ve gübrelerle temas etmek uzun vadede çalışanların çeşitli meslek hastalığı sorunlarının ilerleyen yaşlarda ortaya çıkacağına habercisidir. Tarım işçilerinin yaş ortalamasının gençlerden oluşması bu tür sorunların pek dillendirilmemesinin temel nedenidir.

Kalkınma Atölyesi, Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Ofisi (European Commission's Directorate-General for Humanitarian Aid and Civil Protection-ECHO) Avrupa Birliği İnsani Yardım Fonu finansal desteği ve uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan GOAL Global işbirliğinde Mayıs-Kasım 2016 arasında uyguladığı **Türkiye'nin Güneyindeki Suriyelilerin ve Göçmenlerin Korunma ve Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi Projesi** kapsamında bilgilendirme, savunma ve insanî yardımı içeren bütünsel bir yaklaşımla hassas durumdaki göçmen gruplarının korunmaya dair karşılaştıkları riskleri azaltmayı amaçlamıştır.

Temel hedefi derinlemesine araştırma ve savunma, bilgi yayımı ve gıda dışı malzemelerin dağıtımıyla göçmen nüfusun karşı karşıya olduğu risklerin azaltılması olan projenin aşağıdaki başlıca faaliyetler uygulanmıştır;

1. Bilgi Yönetimi ve Mevcut Durum Analizi

Düzensiz göçmenlerin nerede ve hangi bitkisel üretimde çalıştıklarının haritalanmasını, koşullarının daha iyi anlaşılmasını ve karşılaşılan korunma risklerinin giderilmesi için kanıt temelli politika öneriler sunulması.

2. Toplumsal Ağlar Aracılığıyla Bilgi Yayımı

Hedef gruba temel haklar, yükümlülükler ve hizmetler hakkında bilgi sunularak Suriyeli göçmenlerin mevcut hizmetlere erişimi ve kullanımına destek verilmesi.

3. Gıda Dışı Malzeme Dağıtılması

Temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla hedef gruplara hijyen ve koruyucu malzemeler içeren gıda dışı malzeme paketleri dağıtılması.

Türkiye'nin Güneyindeki Suriyelilerin ve Göçmenlerin Korunma ve Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi Projesi

Funded by European Union
Humanitarian Aid

KALKINMA
ATÖLYESİ

Bu materyalin içeriği yalnızca hazırlayanlarına aittir ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Kalkınma Atölyesi Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi

Üsküp Cad. 16/14 Çankaya-Ankara / Tel: 0 541 457 31 90 - 0 532 425 74 25

www.kalkinmaatolyesi.org / info@kalkinmaatolyesi.org / sbayraktar@kalkinmaatolyesi.org

  /kalkinmaatolyesi